

Danuta Sowińska, *Siedlecki wymiar sprawiedliwości w czasach II Rzeczypospolitej, Siedlce 2013*¹

W omawianej publikacji została przedstawiona ważna dla historii regionalnej problematyka organizacji i działalności siedleckiego wymiaru sprawiedliwości w latach Drugiej Rzeczypospolitej. Ramy tematyczne i chronologiczne pracy zostały zakreślone w sposób wyrazisty i stanowią zamkniętą całość. W publikacji znajdujemy jednak wiele odwołań zarówno do czasów wcześniejszych. D. Sowińska ukazuje także pewne aspekty funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w okresie drugiej wojny światowej i pierwszych lat PRL.

Autorka podejmując tematykę sądownictwa siedleckiego w dwudziestolecu międzywojennym ma świadomość, że problematyka ta w skali ogólnopolskiej, jak również regionalnej, jest na ogół pomijana w opracowaniach historycznych. Dlatego praca D. Sowińskiej ma pionierski charakter, choć w tym miejscu nie sposób pominąć publikacji Arkadiusza Berezy i Witolda Oknińskiego², jak również tego ostatniego i Autorki³ omawianej publikacji oraz szeregu prac o charakterze przyczynkarskim.

W omawianej pracy otrzymaliśmy szczegółowy opis organizacji i funkcjonowania sądownictwa siedleckiego w dwudziestolecu międzywojennym. Całość problematyki została ukazana w pięciu obszernych rozdziałach, przy czym na uwagę zasługuje fakt, iż Autorka zachowała właściwe proporcje objętościowe każdej z części.

Wstęp do zasadniczej problematyki stanowi pierwsza część rozdziału pierwszego, w którym zostało przedstawione funkcjonowanie sądownictwa w Siedlcach od czasu jego powstania w 1810 r. do 1917 r. Z tą ostatnią datą wiąże się polonizacja administracji i sądownictwa na terenie okupacji niemieckiej. Druga część wspomnianego rozdziału jest już ściśle związana z tematyką rozprawy. Autorka ukazała w niej organizację i obszar jurysdykcji Sądu Okręgowego w Siedlcach w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Ściśle tę problematykę ukazała w powiązaniu z sytuacją sądownictwa w skali ogólnopolskiej. Podkreśliła znaczenie poczynań Rady Regencyjnej dla tworzenia zrębów sądownic-

¹ Danuta Sowińska, *Siedlecki wymiar sprawiedliwości w czasach II Rzeczypospolitej*, Siedlce 2013, Siedleckie Towarzystwo Naukowe, ISBN 978-83-62160-15-0, ss. 568.

² A. Bereza, W. Okniński, *Sądownictwo siedleckie: tradycje i współczesność*, Warszawa 2010.

³ W. Okniński, D. Sowińska, *Sędziowie i prokuratorzy Siedleckiego Okręgu Sądowego w latach 1917-1950*, Siedlce 2013

stwa polskiego oraz decyzji Józefa Piłsudskiego z listopada 1918 r. dla dalszego rozwoju trzeciej władzy.

Umieszczenie przez Autorkę w jednym rozdziale treści z zakresu organizacji sądownictwa siedleckiego w okresie niewoli i Drugiej Rzeczypospolitej pozwoliło jej na uchwycenie uwarunkowań funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w warunkach niepodległego państwa, m. in. spuściznę czasów zaborów w zakresie organizacji i kompetencji niektórych funkcji i stanowisk (sekretarze sądów, notariusze, komornicy i in.). W tej części pracy na podkreślenie zasługuje obrazowe przedstawienie obszaru jurysdykcji Sądu Okręgowego w Siedlcach (mapy 1 i 2), czy wykaz sądów pokoju (obszerne zestawienie tabelaryczne).

Drugi rozdział omawianej pracy został poświęcony charakterystyce pracowników Sądu Okręgowego w Siedlcach. W moim przekonaniu ta część jest najciekawsza w publikacji. Autorka przeprowadziła wnikliwą analizę akt osobowych sędziów siedleckich. Na jej podstawie ukazała pochodzenie społeczne i terytorialne osób zatrudnionych w SO w Siedlcach, jak również drogę awansu zawodowego. Z opisu D. Sowińskiej otrzymujemy informacje o tworzeniu się środowiska sędziów siedleckich w początkach Drugiej Rzeczypospolitej. Składało się wówczas z osób mających doświadczenia służby w sądownictwie państw zaborczych, głównie Rosji. W kolejnych latach istnienia niepodległej Rzeczypospolitej kadry siedleckiego sądownictwa zasilali absolwenci polskich uczelni.

Poza pochodzeniem społecznym i terytorialnym poznajemy ciekawe dla siedlczan i nie tylko ważne epizody z życia miejscowych sędziów. Pojawiają się przy tym nazwiska pierwszej adwokatki w Siedlcach – Ireny Płazewskiej, osób znanych w skali ogólnopolskiej, m. in. sędziego Mariana Piesiewicza, Aleksego i Zygmunta Chrzanowskich, czy wreszcie prokuratora Konrada Frąckiewicza. Pokazanie ważnych epizodów z życia i wydarzeń pośmiertnych związanych z tym ostatnim świadczy o dociekliwości badawczej Autorki, wychodzenia poza ramy chronologiczne pracy w celu pełniejszego zobrazowania losów przedstawicieli opisywanej grupy.

Z charakterystyki środowiska sędziów siedleckich dowiadujemy się wiele o ich sytuacji materialnej, życiu towarzyskim. Autorka wykazała się szczególnym polotem, lekkością, można by stwierdzić plastycznością w ukazywaniu powyższych kwestii. Na podkreślenie zasługuje też pomysłowość w doborze tytułów podrozdziałów, np. *Notariat – synekura zastężonego sędziego, prokuratora i...*

W drugim rozdziale warto zwrócić uwagę na solidnie opracowane zestawienia tabelaryczne, ukazujące obsady personalne poszczególnych działów siedleckiego wymiaru sprawiedliwości (s. 168-170).

Kolejne dwa rozdziały dostarczają nam ciekawych informacji dotyczących nie tylko funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, ale również szeroko rozumianego życia społecznego mieszkańców miasta i regionu pozostającego w gestii Sądu Okręgowego w Siedlcach. I tak w pierwszym z nich (w kolejności III) Autorka ukazała problematykę spraw cywilnych podejmowanych w sądownic-

twie siedleckim. Wprowadzeniem do tejże tematyki jest omówienie porządku prawnego, będącego spuścizną czasów zaborów. Z ukazanej zaś problematyki rozpraw uzyskujemy szereg informacji dotyczących m. in. relacji rodzinnych, czy stosunków pracodawców i pracowników. W tej części Autorka na podstawie materiałów hipotecznych ukazuje też sytuację własnościową, dotyczącą głównie majątków ziemskich. Ciekawe są również ustalenia dotyczące uwarunkowań prawnych prowadzenia działalności gospodarczej.

Drugi z wymienionych rozdziałów (w kolejności IV) zawiera również jak poprzedni ciekawe informacje z postępowań karnych w Sądzie Okręgowym w Siedlcach. Autorka wiele uwagi poświęciła omówieniu głównych założeń polskiego kodeksu karnego autorstwa Juliusza Makarewicza. Umiejętnie pogrupowała problematykę wspomnianych wyżej postępowań (przestępstwa przeciwko władzy i państwu polskiemu, przeciwko rodzinie, przeciw zasadom porządku publicznego i in.). Można w tej części znaleźć informacje budzące ciekawość czytelnika. Chodzi tu zwłaszcza o kwestie obyczajowe, np. problem prostytucji w Siedlcach. Drugie z niezwykle interesujących zagadnień życia społeczno-politycznego dotyczy działalności komunistycznej.

W omawianej publikacji wątpliwości czytelnika może jedynie budzić treść rozdziału V. Można bowiem odnieść wrażenie, że znalazło się w nim wszystko to, co nie zmieściło się czy „nie pasowało” do pozostałych części. Znajdujemy tam bowiem i kwestię funkcjonowania sądownictwa kościelnego i wojskowego, jak również postrzeganie sądu i sędziów przez lokalną społeczność i prasę. Trudno jednak znaleźć odpowiednią formułę, by te kwestie przedstawić innej niż to ukazała D. Sowińska, zwłaszcza, że – jak podkreśliła Autorka – orzecznictwo sądu kościelnego miało w niektórych dziedzinach wpływ na orzecznictwo cywilne. Dlatego, pomimo pewnych wątpliwości, taki kształt rozdziału V jest do zaakceptowania.

Publikacja Danuty Sowińskiej została oparta na bogatej i różnorodnej bazie źródłowej. Większość stanowią materiały zebrane w archiwach siedleckich (Archiwum Państwowe w Siedlcach, Archiwum Diecezjalne w Siedlcach, Archiwum Zakładowe Okręgowej Rady Adwokackiej w Siedlcach), warszawskich (m. in. Archiwum Akt Nowych), lubelskich (Archiwum Państwowe w Lublinie oraz Oddział w Radzynie Podlaskim), a także w Archiwum Państwowym w Krakowie. Badaczka przeprowadziła kwerendę w kilkunastu zespołach oraz kilkudziesięciu jednostkach archiwalnych. Do tego wykorzystwała jeszcze prasę, druki statystyczne i inne źródła drukowane, jak również zbiory prywatne pozostające w rękach potomków sędziów siedleckich.

Imponująco przedstawia się także wykaz wykorzystanych opracowań. Pozwala to stwierdzić, iż praca Danuty Sowińskiej została oparta na obszernej i różnorodnej literaturze i źródłach. Nie budzi zastrzeżeń strona warsztatowa recenzowanej publikacji. Uwagę czytelnika przyciąga też starannie dobrana szata graficzna i oprawa książki. Szkoda jednak, że w omawianej publikacji nie zamieszczono indeksu nazwisk.

Po lekturze publikacji p. Sowińskiej można odnieść wrażenie, że Autorka „zdradza” niekiedy sympatię do środowiska prawniczego. Stąd – jak sądzę – pojawiają się niekiedy „hymny pochwalne” ku czci środowiska sędziów. Tak odbieram wstępny akapit drugiego rozdziału (s. 117), czy podsumowanie dotyczące kodeksu karnego Makarewicza i jego poglądów na społeczne uwarunkowania przestępstw. Odczuwa się też pewien niedosyt w przedstawionej charakterystyce środowiska z dwóch powodów. Po pierwsze, brakuje omówienia niektórych aspektów aktywności sędziów wiejskich takich, jak: udział w stowarzyszeniach ogólnopolskich, cyklicznych spotkaniach tych grup zawodowych, czy wreszcie współpracy z czasopismami fachowymi. Przykłady takiej działalności znajdujemy w okresie zaborów. Można więc przypuszczać, że ta forma aktywności miała miejsce w latach międzywojennych. Po drugie, w charakterystyce środowiska sędziów wiejskich nie znajdujemy przykładów negatywnych postaw. Czy rzeczywiście w grupie tej nie było skandali, czy zachowań odbiegających od przyjętych norm?

W podsumowaniu należy stwierdzić, iż publikacja Danuty Sowińskiej stanowi kompendium wiedzy o organizacji sądownictwa wiejskiego w dwudziestoleciu międzywojennym, a także o ludziach, którzy tworzyli miejscowy wymiar sprawiedliwości. Omawiana praca wypełnia też lukę w dotychczasowej historiografii miasta i regionu.

Jarosław Cabaj